

Ur *Tidsignal* nr 7 (2007)

Farooq Sulehria

Den islamiska fundamentalismens rötter

Översättning: Gunvor Karlström, Håkan Blomqvist

Farooq Sulehria är journalist från Pakistan och medlem i Pakistan Labour Party, för närvarande verksam i Sverige.

Den islamiska fundamentalismen har inte utvecklats isolerat utan utgör en del av de religiösa fundamentalistiska och högerextrema rörelser som växte fram i global skala när socialistiska och progressiva samhällsprojekt föll sönder under 1980-talet. Det menar den pakistanske journalisten Farooq Sulehria och ger en historisk bakgrund till den högerinriktade islamismens förändrade roll från redskap åt imperialismen till motståndare mot Väst.

På västerlandets intellektuella och politiska marknad står islamofobin högt i kurs. Om världet skulle tendera att sjunka ser säljarna till att demonisera muslimer ytterligare för att höja det igen. Ordet muslim har blivit synonym med barbar, terrorist och självmordsbombare. En muslimsk stereotyp är den skäggige fanatikern med sprängmedel i skorna eller till och med bomber fasttejpade på ryggen, full av hat mot väst och civilisation. Islam brännmärks som en religion vilken är oförenlig med demokrati, mänskliga rättigheter och kvinnans frigörelse.

Denna islamofobi, teoretiserad som ”civilisationernas kamp”, fick fart i samband med händelser som skakade världen från Ground Zero till Bali och från Madrid till Beslan.

Följaktligen styrkte Hamas valseger i Palestina, liksom också islamisternas i Turkiet, tesen om ”civilisationernas kamp”. Medias behandling av händelser såsom stormandet av Röda moskén i Pakistans huvudstad Islamabad fördunklar dessutom verkligheten så att sanningen om den muslimska världen går förlorad på vägen till väst.

När den pakistanska armén belägrade Röda moskén berättade media runt om i världen om den gode (general Musharraf) som kämpade mot de onda (böneledarna i Röda moskén) som gick bärsärkagång. Svenska media utgjorde inget undantag. En förklaring skulle kunna vara att Pakistan under Musharraf blivit en stor inköpare av svenska vapen.

Pakistanska media beskrev däremot Röda moskéhistorien som en föreställning iscensatt av dunkla krafter inom militärregimen i avsikt att a) dra uppmärksamheten från den ”rättsliga kris” som general Musharraf stod inför, b) bevisa för hans mentorer i Vita huset att han fortfarande är det sista bålverket mot islamsk extremism.

Ingen ”Pakistanexpert” i *Dagens Nyheter* eller SVT, eller någon programledare i BBC eller CNN kunde dokumentera historien om Röda moskén. Det skulle i så fall ha blivit pinsamt eftersom det skulle ha avslöjat att Vita huset är roten och upphovet till alla ”Röda moskéer”. De som ledde Röda Moskén utgjorde i själva verket en version i mindre skala av bin Ladin-syndromet: Frankensteins monster löper amok!

Imamerna i Röda moskén har stått under beskydd av en rad militärregimer i Pakistan sedan 1960-talet. Detta scenario förändrades i efterdyningarna av 11:e september, då militären under påtryckningar från USA tvingades avbryta relationerna med fundamentalistiska grupper, vilket ledde till tragedin i Röda moskén. Militären önskade att imamerna skulle acceptera de nya realiteterna. Mullorna vägrade lyssna och ville fortsätta enligt sin tidigare och i viss mån egna Jihad-agenda.

Men alla sådana hänsyftningar på den senaste tidens historia undviks noggrant. I stället utsätts

vi för ”huntingtonism”.

Huntingtonism

Samuel P Huntingtons kanske inte så lästa men mycket citerade bok *Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* förstärkte islamofobin.

Det var sommaren 1993 som Samuel P Huntington, antiupprorsexpert åt USA:s president Johnson under Vietnamkriget och senare chef för Institute of Strategic Studies vid Harvard-universitetet, publicerade sin artikel ”The Clash of Civilizations?” i *Foreign Affairs*, en artikel som omedelbart gav upphov till en världsomspännande debatt. Som Huntington senare förklarade: ”Artikeln drabbade folk i alla ’civilisationer”.

Artikeln omarbetades till bok, och på grund av Usama bin Ladin blev den också en bestseller. Författaren övergick till att vara profet. Hans tes var i grunden avsedd som polemik – mot Francis Fukuyama och *The End of History and the Last Man* – och gick ut på att även om kommunismens totala nederlag hade inneburit slutet för alla ideologiska dispyter så betydde det inte historiens slut. I fortsättningen skulle kulturer, inte politik eller ekonomi, dominera och splittra världen.

Alldeles i härlarna på liberalismens seger – Berlinmurens fall, Europas sista imperiums undergång, marknader som öppnas genom teknologier och internationella avtal – varnar Huntington för det lättsinniga antagandet att vi skulle kunna slappna av nu: ”De viktigaste konflikterna i framtiden kommer att äga rum längs de kulturella förkastningssprickor som skiljer civilisationerna från varandra.”

Skillnaderna mellan civilisationerna var mer fundamentala, hävdade han, än de som fanns mellan politiska ideologier, och ju mer världen krympte genom teknologin, desto mer skulle vi bli medvetna om dem. Globaliseringen försvagade lokala och nationella identiteter, och skillnaden fylldes ut med religion i och med att icke västerländska civilisationer återvände till sina rötter, och till exempel Mellanöstern återislamiserades.

Dessutom har kulturella, eller som han hävdar religiösa, säregenheter mindre tendens att förändras än de politiska och ekonomiska. Han noterar: ”Konflikter har pågått längs förkastningssprickan mellan den västerländska och den islamska civilisationen i 1300 år” och på båda sidor betraktas samspelet mellan Islam och Väst som en ”civilisationernas kamp.” Hans teorier är populära i akademiska kretsar i väst, men citeras också flitigt på jihadistiska hemsidor i arabvärlden.

Apologeter och extremhöger

Sedan finns det också apologeter som Ahmad Rashid: ”Denna större jihad som förklaras av profeten Muhammed söker sig först och främst inåt: den handlar om varje muslims ansträngning att bli en bättre människa, att kämpa för att förbättra sig själv.” Han sammanfattar: ”Dagens globala jihadrörelser, från talibanerna i Afghanistan till Usama bin Ladins världsomfattande al-Qaida till den Islamiska rörelsen i Uzbekistan (IMU) försummar den större jihad som profeten rekommenderar och väljer den mindre jihad som en fullständig politisk och social filosofi.” Enligt Rashids uppfattning finns det alltså några dåliga personer som Usama och mulla Omar vilka har missbrukat islam; för övrigt är det inget fel på islam.

En liknande apologetisk inriktning finner man hos dem som forskar för World Value Survey WVS. Denna genomför världsomfattande undersökningar av sociala, kulturella och politiska förändringar. Man har genomfört representativa undersökningar av allmänhetens grundvärderingar och uppfattningar i mer än 65 samhällen på alla sex kontinenterna, och täckt nära 80 procent av jordens befolkning. De bygger på *European Values Surveys* som först genomfördes 1981. En andra undersökning, denna gång global, genomfördes 1990-91, en

tredje 1995-96 och en fjärde 1999-2001. Det är ett internationellt nätverk av forskare inom samhällsvetenskaper som genomför projektet. I den senaste undersökningen "upptäckte" WVS att den muslimska världen var lika intresserad av demokrati som väst.

Apologeterna lägger fram en analys som är lika ytlig som islamofobimånglarnas.

Faktum är att islamska och muslimska samhällen har varit lika radikala eller reaktionära som resten av världen. När världen radikaliserades efter andra världskriget spreds kommunistiska och socialistiska partier över den muslimska världen. När extremhögerens idéer började få fart efter kalla krigets slut började de spridas också i den muslimska världen. I Europa fann extremhögeren sina talesmän bland sådana som Jörg Haider och Jean-Marie Le Pen, i Indien blev det Sangh Parivar och i den muslimska världen tog sig idéerna uttryck i islamsk fundamentalism.

Den islamiska fundamentalismens tillväxt på senare tid, efter det forna Sovjetunionens fall, är varken ett bevis på att islam är oförenligt med civilisation eller att islam har prostituerats av några renegater, som apologeterna försöker framställa saken.

Islamisk fundamentalism är en politisk rörelse, och islam och islamsk fundamentalism är inte i någon bemärkelse en och samma sak. Islam som religion är, i likhet med andra religioner, inte en statisk uppsättning idéer. I olika regioner och under olika tidsperioder har islam genomgått förändringar, och den processen fortsätter.

Islamisk fundamentalism är, liksom alla andra fundamentalistiska rörelser, en reaktionär, icke-vetenskaplig rörelse som syftar till att återföra samhället till en situation som rådde för många århundraden sedan, utan någon hänsyn till materiella och historiska faktorer. Det är ett försök att rulla tillbaka historiens hjul.

Modernitetens antites

Fundamentalism kan bäst definieras som modernitetens antites. Eqbal Ahmad, som avled för några år sedan, definierar modernitet som en historisk process vilken innefattar "samhällets utveckling från det ena produktionssättet till nästa, i vår tid från produktionssättet jordbruk/boskapsskötsel till kapital/industri". Enligt Eqbal innebär övergången från ett produktionssätt till ett annat alltid revolutionära förändringar i ett samhälle. Den innebär en ny logik inom det sociala och ekonomiska livet, hotar den nedärvda livsföringen och tvingar fram omvandlingar i förhållandet mellan jord, arbete och kapital. På så sätt kräver den anpassning till nya sätt att leva och verka och kräver drastiska förändringar i mänskliga värderingar och i förhållandet mellan kön, klasser, individer, familjer och grupper. Den kräver förändringar i bostadsarrangemang, hur arbetsplatser organiseras, hur nya färdigheter lärs in och förs vidare, och i styrelsesättet.

Modernitetsprocessen ger upphov till en identitetskris på många sätt: moderniteten uttrycks i nya värderingar. De sociala och kulturella förändringar som blir följderna upplevs av människor både som hot och förlust. Den erfarenheten genomgick mänskligheten vid övergången från stenålder till järnålder och från jakt till jordbruk. Men processen blev intensiv och "revolutionär" när kapitalismen sattes i rörelse. Först och främst ledde den till stora omflyttningar: från landsbygd till industricentra i städerna. Arbetets fokus flyttades från gård till fabrik. Familjen som produktionsenhet ersattes av individen. Allt fler kvinnor rekryterades till arbetsmarknaden. Nationsstaten ersatte imperierna. Det ekonomiska livets fokus flyttades från självförsörjning till massproduktion och konsumtion.

Och allt detta hände väldigt snabbt. Kulturen kunde inte ändras i samma takt. De snabba ekonomiska förändringarna ledde till en identitetskris. De gamla värderingarna hotades. Krisen försatte människor i en ovisst övergångsfas mellan tradition och modernitet.

Svaret på krisen tog sig uttryck på minst tre sätt: fundamentalistisk restauration, reformism

och revolution.

Fundamentalisterna står för återgång till den gamla ordningen, återinförande av försvunnen trygghet i en önskan att rulla tillbaka historiens hjul. Och de tror att detta kan ske genom utövande av dygd.

Reformisterna vill bevara det bästa i sin religion/kultur samtidigt som de anpassar sig till det moderna livets krav.

Det förekom en protestantisk reformation och en katolsk motreformation. Det förekom en puritansk revolution i 1600- talets England. Och slutligen den franska revolutionen.

Både reformation och fundamentalism/ restauration är svar på en upplevd nedgång som i själva verkar härrör ur moderniteten.

Muslimsk reformism, sekularism och revolution

När den muslimska världen blev intrasslad i kolonialism började reformisterna att försöka trassla sig ur den. I Indien var det Sir Syed Ahmad Khan och i arabvärlden var Mufti Abduh, Ben Badis, Tahir al-Hadda och Abdel Aziz Taalbi inflytelserika reformister.

Under andra hälften av 1800-talet hade reformismen vunnit hegemoni i den muslimska världen. Brytningen kom efter den ryska revolutionen. Det första revolutionära svaret utgick ifrån från Mustafa Kemal i Turkiet som störtade kalifatet, upprättade en kompromisslös sekulär republik, undertryckte många religiösa institutioner, förbjöd slöja och månggifte och införde sekulär lagstiftning som reglerade egendomsrätten och kvinnors rättigheter på grundval av jämlikhet. Inget annat muslimskt land har hittills genomfört Kemals radikala brott med traditionerna och i att avföra islam från statsmakten.

Men Kemal kämpade mot en muslimsk kalif och inte mot en imperialistisk ockupation. Turkiet var, förutom Afghanistan i viss mån, det enda landet i den muslimska världen som inte hade koloniserats. Kemals revolutionära vändning hängde på att det ottomanska riket inte hade genomfört reformer.

För den övriga delen av den muslimska världen blev det en helt annan historia. Sukarno lyckades isolera Sarakat ul Islam i Indonesien och Gamal Abdul Nasser var inte mindre framgångsrik i att lyckas få bort det Muslimska brödrskapet ur det allmänna medvetandet, om än inte helt och hållet. 1950- och 60-talen var viktiga årtionden i den muslimska världen: Nasser i Egypten, revolutioner i Iran (Mossadeq) och Irak (Qassem), Algeriets segerrika krig för nationell frigörelse, valframgång för Zulfiqar Ali Bhuttos "socialistiska" PPP, monarkins fall i Libyen, kommunistpartiet (PKI) i Indonesien blev världens största utanför den kommunistiska världen, vänsterradikaler tog över den palestinska befrielsekampen.

Och vad hände i Iran? Där kom shahen tillbaka när en CIA-planerad kupp hade avsatt Mossadeq. Shahen startade en terrorkampanj mot det iranska Tudehpartiet. Tio år senare mötte Qassem samma öde i Irak. Det irakiska kommunistpartiet (ICP) var då det största i arabvärlden och eliminerades systematiskt med hjälp av de medlemslistor som CIA överlämnade. Suharto massakrerade en miljon kommunister i Indonesien för att "trygga" öriket. Och i Pakistan hängdes Zulfiqar Ali Bhutto.

Från Indonesien till Egypten samarbetade islamisterna med CIA för att eliminera vänstern. Under hela det kalla kriget var imperialismen och den islamska fundamentalismen två sidor av samma mynt vad arabvärlden beträffar. Kärleken mognade ytterligare under det afghanska krig som började 1979. al-Qaida är ett kärleksbarn fött i denna kärleksaffär.

Sovjetunionens sammanbrott följdes av en period som över hela världen kan beskrivas som kontrarevolutionär, då klassmedvetandet var som lägst. Imperialismens triumf och jublet över slutet-på-historien förlamade i alla fall tillfälligt tankarna på internationalism och socialism.

Oljan och ”de andra”

1990-talet var en period då extremhögern växte, då stalinistpartierna hade försvunnit och de traditionella arbetarpartierna gick till höger. I europeiska länder tog sig extremhögern uttryck i stöd till nyfascistiska partier. I Indien blev det Bhartiya Janata Party (BJP) och i den muslimska världen råkade det bli de islamska fundamentalisterna.

Det som skiljer dessa fundamentalister från herrarna Jean-Marie Le Pen och Jörg Haider är deras internationalism. Gilbert Achcar påpekar: ”Islamsk fundamentalism, det vill säga önskan att återvända till islam, är en strävan efter en islamsk utopi, som för övrigt inte kan begränsas till en enda nation utan måste omfatta alla muslimska folk, om inte hela världen. I den andan förklarade Bani Sadr 1979 i *An-Nahar*, dagstidning i Beirut, att ’ayatolla Khomeini är internationalist: han motsätter sig islamska stalinister som vill bygga islam i ett land’.”

Denna ”internationalism” kommer också till synes genom att alla rörelser rör sig över gränserna från sina ursprungsländer och/eller upprätthåller mer eller mindre täta kontakter med varandra. Alla förkastar nationalism i dess mer snäva bemärkelse och betraktar nationalistiska strömningar – också de som hävdar att de är islamska – som rivaler och till och med motståndare.

De motsätter sig utländskt förtryck och den nationella fienden i islams namn, inte till försvar av nationen. USA är alltså inte så mycket ”imperialism” som ”otrogena”. För alla dessa rörelser är Israel inte så mycket en sionistisk inkräktare på palestinsk mark som ”judisk inkräktare i ett islamsk heligt land”.

Ahmed Rashid ger oss exempel i sin bok *Jihad – the Rise of Militant Islam in Central Asia*: “En tredjedel av talibanstyrkan på mellan 12 000 och 15 000 man bestod av icke-afghaner. Förutom IMU fanns det 4 000 islamiska militanter från Pakistan, 600 kämpar från bin Ladins 055 arabiska brigad (del av al-Qaida), tjetjener och uigurer.”

Det andra skälet att särbehandla den islamska fundamentalismen ger Tariq Ali i sin *The Clash of Fundamentalisms, Crusades, Jihads and Modernity*:¹

Huntingtons ”enkla men politiskt lämpliga analys gav en synnerligen användbar täckmantel för politikerna och ideologerna i Washington och andra ställen. Islam betraktades som det största hotet eftersom större delen av världens olja produceras i Iran, Irak och Saudiarabien”.

Alltså handlar det om olja. Därför reserverar västerländska media benämningen ”fundamentalister” för muslimer. Andra av samma skrot och korn får mera neutrala benämningar. De judiska fanatikerna i Palestina kallas ”nybyggare” och ibland ”extremister”. Hindu-fundamentalisterna beskrivs som ”nationalister”. De kristna är ”messianska” och när det gäller George Bush en ”återfödd kristen”.

Med Eqbal Ahmeds ord:

De tillhör olika, ofta kontrasterande, system, hinduism, judendom, kristendom och islam. Men deras idéer och beteendemönster är anmärkningsvärt likartade. I Indien har de bränt kyrkor och förstört en historisk moské. I Palestina beskriver de sig själva som ”pionjärer”, vanhelgar moskéer och kyrkor, och med statligt stöd tar de ifrån de muslimska och kristna invånarna deras mark sedan uråldrig tid. I Algeriet ägnar de sig åt våldsam krigföring mot en pretoriensk regering. I Serbien försöker de sig på folkmord och driver våldtäktsläger. I Pakistan slår de mot kristna, Ahmedis, shia-muslimer och också mot varandra. De för heliga krig och begår vidrigheter med skenhelig uppsyn, men ingenting är egentligen heligt för dem. De utgjuter blod i basarer, i hem och rättgångssalar, i moskéer och kyrkor. De tror att de är Guds förkämpar och står över människors lagar och människors dom.

En analys av fundamentalistiska rörelser av olika schatteringar visar att de alla har

¹ Boken finns i svensk översättning: *Fundamentalisternas kamp* (2005)

många gemensamma drag: Judiska så väl som kristna, hinduiska såväl som muslimska bygger på en ideologi som handlar om överlägsenhet. Alla konfronterar de några som betraktas som underlägsna. Alla är exkluderande. Alla propagerar mot den ”andre”.

Judiska fundamentalister anser att araber, i synnerhet Palestina-araber vilkas jord de kontinuerligt koloniserar, är våldsamma, smutsiga, ociviliserade, översexuella och farliga. Sålunda vill de exkludera palestinier, palestinerna är ”de andra”. Indiska muslimer och på senare tid även kristna, är ”de andra” för hinduiska fundamentalister. För bigotta kristna har judar under en mycket lång tid varit de konspiratoriska, snikna andra. På senare tid har muslimer och mörkhyade immigranter i Väst tagit judarnas roll. För muslimska fundamentalister har judar, periodvis kristna, hinduer och andra utgjort ”de andra” beroende av vilken region muslimerna tillhör. I de fall det inte funnits några ”andra”, som i Pakistan, har man uppfunnit någon muslimsk sekt.

Hat mobiliseras mot de andra och hatet övergår i våld. Våldet legitimeras i samtliga fall med hänvisning till religion och historia som förvrängs. Alla delar samma patriarkala uppfattningar och riktar sig mot kvinnor. Alla är humorlösa och ser kultur som korrumpierande. Alla har en småborgerlig klassbas, de flesta om inte alla, är stadsbaserade. Deras stödtrupper utgörs ofta av sociala skikt som hamnat mitt i korsningen mellan tradition och modernitet och som på olika sätt känner sig marginaliserade och rotlösa. De är medelklass istället för över- eller arbetarklass, de är trasproletärer istället för bönder, har tekniska snarare än akademiska yrken, utgörs av landsflyktig borgerlighet snarare än nationell. Det kan kanske också i någon mån förklara varför den muslimska emigrationens samhällen blir mer muslimska än de muslimska länderna själva.

Fem huvudorsaker

Denna snabbanalys är avsedd att understryka att islamisk fundamentalism inte är någonting unikt, exklusivt fenomen som vuxit fram isolerat. Men naturligtvis var det en kombination av objektiva och subjektiva faktorer som ledde fram till utvecklingen av islamisk fundamentalism i den muslimska världen.

Det är möjligt att urskilja fem huvudorsaker som bidrog till denna utveckling.

1. Imperialismens motsättningar.

Islam har sedan begynnelsen varit en politisk religion. När araberna invaderade andra länder rättfärdigades det som jihad, heligt krig mot de otrogna även om dessa krig hade ekonomiska motiv. Under 18- och 1900-talet, när muslimska länder, ett efter ett, koloniserades av imperialistiska stater använde sig motståndsrörelserna av både religion och nationalism som språngbräda för frigörelsekamp. I länder som Indonesien och Malaysia inleddes den nationella frigörelserörelsen i religionens namn.

På senare tid, när de multinationella bolagen har trappat upp sin superexploatering av den muslimska världen, är en av de naturliga reaktionerna hatet mot deras högkvarter, dvs västvärlden.

Under det kalla kriget använde imperialismen islamiska fundamentalister mot vänstern. Fundamentalistiska partier var imperialismens närmaste vänner i den muslimska världen. Men efter kalla krigseran behövs de inte längre som förr och CIA slutade att finansiera islamiska fundamentalister. Denna förändrade situation förde islamiska reaktionärer på kollisionkurs med imperialismen. Samtidigt är hatet mot Väst, i synnerhet mot USA, på grund av århundradens kolonisering och exploatering vidsträckt i den muslimska världen som i de flesta tredjevärlden nationer. I den förändrade situationen efter det kalla kriget började fundamentalister tillgripa antiimperialistiska paroller och framträdde som imperialismens utmanare. Osama bin Laden blev en symbol för antiimperialism oavsett vilken taktik han

använde eller vilken klass han tillhörde. Fundamentalismens terroristiska metoder sågs av sina anhängare som jihad mot USA och rörelsen uppfattades allmänt som ett hot mot USA.

2. Kapitalismens oförmåga att lösa grundläggande problem.

Islamisk fundamentalism sprids särskilt snabbt i länder där kapitalismen har misslyckats med att genomföra den borgerliga demokratiska revolutionens uppgifter, där den har misslyckats med att avskaffa fattigdom och okunnighet och där klassmotsättningarna skärps. Fattigdom och okunnighet går hand i hand. Ett samhälle som präglas av okunnighet är lucker jord för framväxten av fundamentalistiska idéer.

3. Vänsterns misslyckande.

Det var i Iran som fundamentalisterna firade sin första stora seger. Tudeh-partiet (Irans kommunistiska parti) trodde på den bankrutta gamla stalinistiska tvåstegsteorin för revolutionen. Trots att partiet hade en massbas, slöt Tudeh – i linje med sin teori – en allians med fundamentalisterna istället för att erbjuda massorna ett alternativ. Inte bara det, den iranska vänstern misslyckades med – eller försökte inte ens – att presentera sig som ett alternativ under den demokratiska kampen mot shahen och länka demokratin till försöket att ersätta kapitalismen med socialism. Alliansen med fundamentalisterna visade sig här vara ödesdiger. Väl vid makten likviderade fundamentalisterna framgångsrikt kommunisterna. Ett gyllene tillfälle för en verklig socialistisk revolution förlorades och arbetarklassen tvingas betala ett mycket högt pris än idag.

Afghanistan var det andra landet där fundamentalister lyckades erövra makten, där skedde det i spåren av en socialistisk regering. De afghanska kommunister som 1978 tog makten accepterade de stalinistiska metoder som Moskva lärde ut. Istället för att konsolidera revolutionen genom att stödja sig på internationalism, arbetardemokrati och utveckla en materiell bas för revolutionen hemföll de till stalinistiska byråkratiska metoder. Som en följd härav beredde de vägen för fundamentalisterna.

På ett liknande sätt misslyckades socialister i Algeriet, vilka anförde den framgångsrika kampen mot den franska kolonialmakten och haft makten i tjugo år, att stoppa den islamiska fundamentalismens tillväxt, en av de starkaste fundamentalistiska rörelser i den muslimska världen idag.

4. Erbjudandet om ett alternativt samhälle.

Genom sina omfattande nätverk av social omsorg har fundamentalisterna byggt alternativa samhällen i de muslimska länder där de är starka. De erbjuder sjukhus, barnhem, skolor och många andra samhällstjänster där svaga kapitalistiska regeringar har misslyckats med att sörja för befolkningen. Detta förstärker deras inflytande som social kraft. Deras skolor – eller madrassas – utgör inflytelserika verktyg som inte bara erbjuder religiös undervisning utan också garanterar mat och husrum för barn till fattiga föräldrar. Enligt pakistanska *Daily Times* (20 juli 2007) var det totala antalet madrassas som registrerats i slutet av första kvartalet i år enligt en ny pakistansk lagstiftning 7760 st. Dessa nya koranskolor ska, enligt uppgifter från myndigheterna, läggas till de 6000 som etablerats enligt en tidigare lagstiftning varför det totala antalet uppgår till över 14 000. Enligt samma tidning (14 juli 2007) kan emellertid det totala antalet registrerade och oregistrerade madrassas i Pakistan vara så många som 40 000. Regeringskällor anger att koranskolorna omfattar cirka en och en halv miljon elever.

5. Oljedollar.

Saudiarabien och schejkdömena kring Persiska viken har ymnigt och generöst finansierat i synnerhet wahabitiska madrassas i den muslimska världen och på andra håll. Även i Väst-europa har de flesta moskéer och deras tillhörande koranskolor byggts av oljepengar från

Mellanöstern. För några år sedan konfronterades Indien med ett stort dilemma när den saudiska regeringen ville starta madrassas i landet. Oppositionen, i synnerhet hinduiska fundamentalister, vände sig emot planerna medan den indiska regeringen knappast kunde sätta sig på tvären. Saudiarabien har ett starkt ekonomiskt inflytande i landet liksom i regionen som helhet. Miljoner indier arbetar i Mellanöstern och Indien är beroende av saudisk olja och frikostighet. På liknande sätt har Iran finansierat shia-muslimska koranskolor i andra muslimska länder. Saudifinansierade liksom Teheranstödda grupper etablerar inte bara koranskolor utan är aktiva och inflytelserika även på det politiska området. Hizbollahs roll i Libanon och de saudistödda mujahedins i Afghanistan är bara två exempel.

Hoppet ligger i motståndet

Men finns då något hopp? Lämna dessa subjektiva faktorer och den objektiva situationen efter 11 september något som helst utrymme för optimism? Svaret är, ja. Studera Egyptens nutida historia. Det Muslimska Brödraskapet som grundades av Hassan-al-Banna hade bara 32 grupper runt om i Egypten 1932. 1940 hade det vuxit till 500 grupper och blivit det största politiska partiet i den muslimska världen. I juli 1952 tog Gamal Abdul Nasser och de fria officerarna makten och deras radikala program isolerade effektivt det Muslimska Brödraskapet. Det enda sättet att hindra fundamentalismens utveckling är att bygga ett radikalt alternativ.

Sist, men inte minst, den här tidens fundamentalism har inte bara underblåsts i Egyptens moskéer eller i Pakistans madrassas utan i isoleringsceller, tortyrkammare och i de skräckmiljöer som styrs av USA-stödda diktaturregimer. Ockupationen av Irak, Afghanistan och palestinska områden under den amerikanska militära närvaron i Mellanöstern föder fundamentalismen.

Och att islam knyts till politisk terrorism är inte heller någon tillfällighet. Från Israel-stödda neokonservativa i Washington syftar den knytningen till att driva fram en slutkonfrontation med alla slag av motståndskrafter – radikaler, nationalist, islamister och sekulära rörelser – i den muslimska världen. Det är först och främst motståndet – inte islamismen – som USA strävar efter att smutskasta och besegra. Och det är i motståndet hoppet ligger. Den legendariske arabiske poeten Nizar Qabani (1923-98) sammanfattar briljant hur det ”islamiska hotet” skapas:

*Vi anklagas för terrorism
om vi försvarar landet
och jordens heder
om vi revolter mot våldtäkten på folket
och på oss själva
om vi försvarar de sista palmerna i vår öken
de sista stjärnorna på vår himmel
de sista stavelserna i våra namn
den sista mjölken i våra mödrars bröst.
Om detta är vår synd
hur vacker är då inte terrorismen.*

Mustafa Kemal Atatürk (1881–1938) var arméofficer, grundare av den turkiska republiken och dess förste president. Militär befälhavare under första världskriget anförde han den turkiska nationella rörelsen i självständighetskriget efter det Osmanska rikets nederlag mot ententmakterna. Han avskaffade kalifatet och införde en sekulär konstitution samt reformer med syftet att bryta de religiösa strukturernas dominans.

Sukarno (1901-1970) var det självständiga Indonesiens förste president (1945-1967) efter frigörelsen från Nederländerna. General Suharto som formellt utnämndes till president 1967 tog makten två år tidigare i en CIA-stödd kupp med främsta syftet att krossa PKI, det Indonesiska Kommunistpartiet som understött Sukarno. Partiet räknade tre miljoner medlemmar med bortåt 15 miljoner i olika massorganisationer. Bortåt en miljon av dem dödades i massakrer efter kuppen.

Gamal Abdel Nasser (1918-1970) var Egyptens president från 1956 till sin död 1970. Han skapade den kortlivade Förenade Arabrepubliken (1958-61), utkämpade två krig med Israel (1956, 1967) och var välkänd för sin panarabiska och antikoloniala inriktning. Han panarabism vann stort stöd i arabvärlden under 1950- och 60-talet och han ses än idag av många människor i arabvärlden som symbolen för stolthet och frihet.

Mohammed Mosaddeq (1882-1967) var demokratiskt vald premiärminister i Iran från 1951 till 1953. Som nationalist och stark motståndare till utländsk intervention i Iran hade han stöd av kommunistpartiet Tudeh med sin starka bas i massorganisationer och fackföreningar. Han var arkitekten bakom nationaliseringen av den iranska oljeindustrin som hade varit under brittisk kontroll genom Anglo-Iranian Oil Company, idag känt som British Petroleum, BP. Han störtades av general Fazlollah Zahedis militärkupp den 19 augusti 1953 som genomfördes med stöd av de brittiska och amerikanska regeringarna. Den amerikanska operationen leddes av CIA-agenten Kermit Roosevelt Jr, sonson till den amerikanske presidenten Theodore "Teddy" Roosevelt.

Abd Al-Karim Qassem (1914-1963) var en irakisk arméofficer inblandad i revolutionen 1958 som leddes av kommunister och nationalister. Som Iraks premiärminister efter revolutionen sökte Qassem stöd hos det enkla folket men störtades av en kupp som genomfördes av medlemmar i Baathpartiet med CIA-stöd. Qassem avrättades efter en skådeprocess den 9 februari 1963 och minst femtusen irakiska kommunister dödades i den åtföljande klappjakten på partiets medlemmar.

Zulfikar Ali Bhutto (1928-1979) var den förste valde premiärministern i Pakistan 1971-77. Han grundade Pakistanska Folkpartiet (Pakistan Peoples Party – PPP) 1967 på en socialistisk plattform. Hans nationaliseringar och radikala utrikespolitik, framförallt hans kärnprogram, ledde till en CIA-understödd militärkupp 1977. Han hängdes 1979.

Litteratur

Marion Farouk Sluglett and Petter Sluglett. *Iraq Since 1958. From Revolution to Dictatorship* I B Tauris & Co. Ltd. London/New York 1987.

Stephen Kinzer. *All the Shah's Men. An American Coup and the Roots of Middle East Terror.* John Wiley & Sons Inc. Hoboken/New York.

Fred Halliday. *Islam & the Myth of Confrontation. Religion and politics in the Middle East.* I B Tauris & Co. Ltd. London/New York 1996.

Ahmed Rashid. *Jihad. The Rise of Militant Islam in Central Asia.* Yale University Press. New Haven & London 2002.

Tariq Ali. *The Clash of Fundamentalisms. Crusades, Jihads and Modernity.* Verso. London/ New York 2002 [*Fundamentalisternas kamp* (2005)]

Tariq Ali. *Bush in Babylon. The Recolonisation of Iraq.* Verso. London/New York 2003. [*Bush i Babylon* (2006)]

Gilbert Achcar. *Clash of Barbarisms. September 11 and the Making of the New World Disorder.* Monthly Review Press New York 2002. [[Barbariernas kamp – 11 september och den nya världsordningen](#) (2003)]

Eqbal Ahmed. *Islam and Politics. The Islamic Impact*, eds. Y. Haddad, B. Haines and E. Findly. Syracuse University Press, 1984

Fler lästips

Tariq Ali, [Den antiimperialistiska vänstern och islam](#) (intervju)

Walead Farwana, [Islamiska statens historia](#)

Chris Harman, [Profeten och proletariatet](#)

Farooq Sulehria, [Tre resonemang om det politiska islam i Mellanöstern](#)

[Till Tidsignal nr 7 \(2007\)](#)